

Riskvärderingsmall för närlingsläckage vid hästhållning

Vägledningsmaterial vid miljötillsyn enligt miljöbalken

Detta material är framtaget av Jordbruksverket med hjälp av en arbetsgrupp bestående av kommuninspektörer, tillsynsansvariga på länsstyrelser och representanter från näringen.

Referens: Johannes Eskilsson, Växtnäringsenheten, Jordbruksverket.

Inledning

Anledningen till att denna mall har tagits fram är att tillsyns- och tillsynsvägledande myndigheter upplevt miljötillsynen på hästverksamheter som problematisk. Det beror till viss del på att vissa förordningar och föreskrifter¹ som skrivits med stöd av miljöbalken endast gäller jordbruksföretag. För de hästverksamheter som inte är jordbruksföretag² blir det i praktiken de allmänna hänsynsreglerna i Miljöbalken³ som ska följas. I Jordbruksverkets föreskrift och allmänna råd (SJVFS 2004:62) finns anvisningar för hur man bör hantera gödsel *oavsett om man är jordbrukare eller ej*, för att man ska uppfylla kravet i de allmänna hänsynsreglerna.

Det saknas idag ett bra underlag för att bedöma just hästnäringens miljöpåverkan när det gäller näringsläckage, jämfört med annan djurhållning på jordbruk. Jordbruksverket ser inte hästnäringen som en mer miljöfarlig verksamhet än annan djurhållning inom jordbruk.⁴ Denna mall är tänkt som ett hjälpmedel för den operativa tillsynsmyndigheten vid miljötillsynen av näringsläckage vid hästhållning med utgångspunkt i de allmänna hänsynsreglerna i miljöbalken. Mallen belyser situationer eller moment inom hästhållningen där risker för växtnäringsläckage finns och skapar ett underlag för diskussion med hästägaren om dessa risker samt eventuella åtgärder.

Observera att hästhållning i **jordbruksföretag** regleras av förordning (SFS 1998:915) om miljöhänsyn i jordbruket och jordbruksverkets föreskrift och allmänna råd (SJVFS 2004:62) om miljöhänsyn i jordbruket vad avser växtnäring.

Hur använder jag mallen?

- Varje kommun gör sina egna prioriteringar när det gäller tillsynen enligt miljöbalken, där flera delar ingår utöver näringsläckage. Denna mall är inte heltäckande vid en riskbedömning utifrån miljöbalken och bör därför inte vara första steget vid en kommunal riskbedömning. Först om kommunen anser att hästägare/hästverksamheter är en prioriterad grupp när det gäller miljötillsyn av näringsläckage, kan denna mall bli ett användbart hjälpmedel.
- Mallen är tänkt som ett hjälpmedel och som ett underlag för diskussion med hästägaren.
- Mallen får användas fritt av de operativa tillsynsmyndigheterna
- Mallen är inte lagstiftning och har ingen juridiskt bindande legitimitet. Vid en förmodad överträdelse av de allmänna hänsynsreglerna kan inspektören behöva djupare underlag för att gå vidare. I mallen finns i vissa fall hänvisning till lämplig lagstiftning.

1 Förordning (SFS 1998:915) om miljöhänsyn i jordbruket och Jordbruksverkets föreskrifter och allmänna råd (SJVFS 2004:62) om miljöhänsyn i jordbruket vad avser växtnäring.

2 Jordbruksföretag är inte definierat i förordning (SFS 1998:915) om miljöhänsyn i jordbruket.

3 2 kap. 3 § MB

4 Bilaga 2, Minskade växtnäringsförluster till 2016, Jordbruksverket Rapport 2010:10

Frågorna

Mallen är indelad i fyra huvudrubriker och några underrubriker som förklaras närmare nedan. Under varje rubrik finns en eller flera Ja- eller Nej-frågor, där respektive svar är antingen **grönt** eller **rött**. Ett rött svar medför en ökad risk för näringsläckage och ett grönt svar är neutralt. Andelen röda eller gröna svar ger en grov bild över var riskerna finns och kan fungera som ett pedagogiskt hjälpmedel i samtalet med hästägaren. Följdfrågor finns när ett svar är "rött", för att kunna gå djupare in på riskerna. I högerkolumnen efter frågorna finns förklaringar och exempel.

I Bilaga 2, under rubriken Noteringar i slutet av detta dokument, finns frågorna tillsammans med anteckningsmöjligheter. Varje rubrik avslutas med två fält för övergripande kommentarer, en för positiva, bra delar som framkommit vid tillsynen och en för delar där det finns behov av förbättring.

1 Allmänna risker

Här finns lämpliga parametrar för att göra en generell geografisk riskbedömning. Denna riskbedömning kan med fördel göras på kontoret inför eventuellt tillsynsbesök. Genom att dela in kommunen i mindre områden (församlingar, avrinningsområden etc.) kan man utgå från frågeställningarna för att finna de områden där risken för påverkan av näringsläckage är störst, det vill säga de områden som får flest röda svar.

2 Risker vid lagring av gödsel

Här finns tre huvudfrågor om lagringen som är tänkta att ge en översiktlig bild av riskerna. Frågorna är utformade med tanke på att vissa små hästverksamheter möjligtvis har dåliga eller obefintliga lagringsmöjligheter.

3 Risker vid spridning av gödsel

Denna fråga har ingen färgmarkering eftersom varken ja eller nej är neutralt. Följdfrågor behövs till båda svaren.

4 Risker för näringsläckage från vistelseytor

I denna mall anges tre olika vistelseytor; betesmark, rasthage och paddock. Skillnaderna mellan dem i denna mall är att betesmarken förutsätts ge hästen möjlighet att beta, rasthagen kan vara obevuxen och paddocken är en anlagd ridbana. Vid tillsynsbesöket har definitionen egentligen inte någon större betydelse, särskilt inte mellan betesmark och rasthage.

1 Allmänna risker

Bedömningar som kan göras på kontor inför tillsynsbesök

1	Ekologisk status är God eller bättre i sjöar och vattendrag (med avseende på övergödning)	Kartläggning av kommunen för att hitta områden som är speciellt intressanta att arbeta vidare med när det gäller övergödning.	NEJ	JA
2	Häst-/djurtätt område?	Kartläggning av hästtäta/djurtäta områden kan sedan jämföras med kartläggning av ekologisk status på sjöar och vattendrag.	JA	NEJ
3	Vattenskyddsområde?	Kartläggning av vattenskyddsområden kan också kombineras med de övriga kartläggningarna.	JA	NEJ
4	Nitratkänsligt område?	Vilka områden som ingår i nitratkänsligt område är beskrivet i SJVFS 2004:62. Där är reglerna för lagring och spridning av stallgödsel strängare än för övriga områden. I vissa kommuner finns både nitratkänsliga områden och övriga områden.	JA	NEJ
5	Detaljplanelagt område?	Inom detaljplanelagt område har kommunen möjlighet att ange egna föreskrifter angående gödselhantering.	JA	NEJ

Tot summa = (5)

Tot summa = (5)

2 Risker vid lagring av gödsel

1	Finns lagringsutrymme för gödsel?		Med ett lagringsutrymme menas här ett utrymme som kan lagra en volym och som är avsedd för gödsel förvaring. Även ett lagringsutrymme kan ha brister och behöva inspekteras. En gödselhög på ett fält är inget lagringsutrymme utan närmast en lagringsplats.	NEJ	JA
	Om Nej:				
	1.1	Antal hästar totalt – hur stor gödselmängd lagras?	Ett generellt värde saknas		
	1.2	Avstånd och läge i förhållande till sjö/vattendrag/dricksvattentäkt/brunn?	Ett generellt värde saknas		
	1.3	Hur ser lagret ut (gödsellagrets utformning)?	Oavsett om lagringsutrymme finns eller inte så måste gödseln hamna någonstans. Se fråga 3 om det är så att lagringen sker i fält – stukalagring.		
1.4	Samlas gödseln upp i djupströbädd eller liknande?	En djupströbädd eller kompost med hästgödsel som håller en vattenhalt av högst 75 % leder till mycket små mängder utlakat kväve. I dessa fall sker kväveförlusten huvudsakligen som ammoniak. Se JTI rapport 280, 2001 <i>Miljöanpassad hantering av hästgödsel</i> .			
2	Finns lagringskapacitet som för jordbruksföretag (dvs enligt förordning (1998:915) om miljöhänsyn i jordbruket)?		Observera 1: Lagringsutrymmen i stall, t.ex. djupströbädd kan räknas med i lagringskapaciteten enligt föreskriften (se SJVFS 2004:62). Observera 2: Kravet på lagringskapaciteten gäller för jordbruksföretag oavsett var gödseln hamnar, dvs även om djuren inte befinner sig i stall så lång period som det krävs lagringskapacitet. Jordbruksföretag kan söka dispens från detta krav hos länsstyrelsen (se SFS 1998:915, 9§).	NEJ	JA
	2.1	Räcker lagringsutrymmet för att inte behöva sprida gödsel vid olämpliga förhållanden?	Olämpliga förhållanden är t.ex. när marken är frusen, snötäckt eller vattenmättad.		
3	Sker stukalagring/kompostering i fält?			JA	NEJ
	Om Ja:				
	3.1	Vilka försiktighetsåtgärder vidtas?	Allmänna råd med försiktighetsmått finns i Jordbruksverkets föreskrift och allmänna råd (SJVFS 2004:62) om miljöhänsyn i jordbruket vad avser växtnäring.		
	3.2	När sker utläggning i stuka?	3.2 och 3.3 är intressant för att se hur länge stukorna ligger. Ju längre stukorna ligger desto viktigare är det vilka försiktighetsåtgärder som vidtagits. För närmare beskrivning se Jordbruksverkets vägledningsmaterial Gödsel och miljö.		
3.3	När sker spridning av stuka?	Observera att deponering av organiskt avfall inte är tillåtet, se förordning (2001:512) om deponering av avfall.			

3 Risker vid användning av gödsel

1	Används gödseln på egen spridningsareal?	Den stora skiljedelaren är om man har egen areal att sprida gödsel på eller inte, men detta i sig medför ingen specifik miljörisk. Har man egen spridningsareal och sprider enligt de föreskrifter som finns för jordbruk (SJVFS 2004:62), finns ingen anledning att ställa några strängare krav på användning av hästgödsel.	JA	NEJ	
	Om Ja:				
	1.1.1	Vilka försiktighetsmått tas?			En grundläggande försiktighetsåtgärd för att minska risken för näringsläckage är att gödsla i balans med grödans upptag. Ett riktvärde är att 22 kg fosfor per hektar generellt sett räcker för att försörja grödan (spannmål och vall)
	1.1.2	Var och hur nära finns vattendrag/dricksvattentäkt/brunn?			
	Om Nej:				
1.2.1	Hur avyttras gödseln?	Observera att deponering av organiskt avfall inte är tillåtet, se förordning (2001:512) om deponering av avfall.			

4 Risker för näringsläckage från vistelseytor

4.1 Betesmarker

			JA	NEJ
1	Finns vattendrag/dricksvattentäkt eller brunn nedströms eller i direkt anslutning till betesmark? Om Ja:			
1.1	Finns det risk att gödsel genom ytavrinning kan hamna i vattendrag?	Lutande mark och dålig genomsläpplig mark ökar risken för ytavrinning. Oftast har leriga jordar sämre genomsläpplighet än sandiga jordar.		
1.2	Är växttäckets intakt i närheten av vattendrag?	Om växttäckets inte är helt utan söndertrampad ökar risken för erosion och växtnärläckage. En grov uppskattning som finns gällande betesmarker och växttäckets är att den upptrampade ytan inte bör vara mer än 10 % av den totala betesarealen. Ytterligare 10 % kan ha ett förtunnat växttäckets. Detta medför att minst 80 % av betesmarkerna bör ha ett intakt växttäckets (SJV rapport 1995:10, gäller nötkreatur).		
1.3	Hur ser utfodring och vattentillgång ut på betet?	Utfodring i betesmarkerna leder både till risk för foderspill och risk för upptrampning. Läckage och spill från dricksvattenkoppar/tråg kan öka risken för ytavrinning.		
1.4	Hur många hästar finns på betet i förhållande till ytan?	För att förhindra upptrampning så bör en häst ha tillgång till åtminstone 0,1–0,5 hektar, beroende på jordart och hur ofta/länge djuren vistas på betet.		
1.5	Riskerar spillning/gödsel på betesmarkerna att hamna i vattendrag?	Exempelvis: Under höst och vinter är det inget eller dåligt näringsupptag i växtligheten samtidigt som nederbörden oftast är hög. Under dessa perioder så är riskerna med gödseln större än under vår och sommar.		
1.6	Hur minimeras risken för erosion och näringsläckage?	Exempel på förebyggande åtgärder är att ha flera utfodringsställen, rotera utfodringsställen, lägga markväv/nät för att förhindra upptrampning, hägna för kanter mot vattendrag etc.		

4.2 Rastfålla/rasthage

			JA	NEJ
1	Finns vattendrag/dricksvattentäkt eller brunn nedströms eller i direkt anslutning till rastfålla/rasthage? Om Ja:			
1.1	Finns det risk att gödseln genom ytavrinning kan hamna i vattendrag?	Lutande mark och dålig genomsläpplig mark ökar risken för ytavrinning. Oftast har leriga jordar sämre genomsläpplighet än sandiga jordar.		
1.2	Finns ett växttäck och är det intakt i närheten av vattendrag?	Om växttäck inte är helt utan söndertrampat ökar risken för erosion och växtnäringsläckage.		
1.3	Hur ser utfodring och vattentillgång ut på betet?	Utfodring i hagen leder både till risk för foderspill och risk för upptrampning. Läckage och spill från dricksvattenkoppar/tråg kan öka risken för ytavrinning.		
1.4	Riskerar spillning/gödsel i hagen att hamna i vattendrag?	Riskerna är störst om det saknas ett växttäck eller när växtligheten inte tar upp någon näring (senhöst och vinter).		
1.5	Hur minimeras risken för erosion och näringsläckage?	Exempel på förebyggande åtgärder är att ha flera utfodringsställen, rotera utfodringsställen, lägga markväv/nät för att förhindra upptrampning, hägna för kanter mot vattendrag, samla upp gödsel etc.		

4.3 Paddock – anlagd ridbana

1	Finns det risk för näringsläckage från paddocken?	Samlar man upp gödsel? Fungerar dränering eller blir vatten stående? Etc.	NEJ	JA
----------	---	---	------------	-----------

Bilaga 1

Inför riskbedömning

Allmänna risker

Många kommuner har tagit fram en skydds nivå för avlopp för kommunen. Denna plan tar i flera fall upp samma punkter som finns under allmänna risker och kan med fördel användas som hjälpmedel.

Genom SGU kan kommuner få fram en sårbarhetskarta för grundvattenskydd som bygger på tillgängligt grundvatten och jordartsinformation. Se vidare på SGU:s hemsida för mer information www.sgu.se

Rådgivande information

Denna information är tänkt som allmänna tips för hästägare. Dessa tips behöver inte ha en direkt miljöpåverkan och det är därför som de beskrivs här under rådgivande information.

Utfodring

Liksom övriga lantbruksdjur så finns det en vits med att man som hästägare gör en foderstatsberäkning, särskilt när det gäller fosfor i foder. Överutfodring av fosfor (från mineralfoder) leder till onödigt mycket fosfor i gödseln och ett onödigt inköp. För att få hjälp med foderstatsberäkningar finns rådgivningsorganisationer m.fl. som kan hjälpa till.

Bete

Betesplanering och betesskötsel är viktigt för att förhindra parasiter och för att få ett bättre bete, se Jordbruksverkets informationsmaterial "*Hästen som landskapsvårdare*" (OVR 3:23) och "*Parasitbekämpning och biologisk mångfald*" (OVR 3:20)

Tips: För att en häst ska kunna livnära sig på ett bete krävs normalt mellan 0,5–1,0 hektar under en sommar, beroende på hur bördigt betet är.

Vidare läsning

Lagstiftning

Miljöbalken (SFS 1998:808)

Förordning (SFS 1998:915) om miljöhänsyn i jordbruket

Förordning (SFS 1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd (gäller bl.a. den som har mer än 100 hästar)

Förordning (SFS 2001:512) om deponering av avfall

Förordning (SFS 1998:900) om tillsyn enligt miljöbalken

Förordning (SFS 1998:901) om verksamhetsutövers egenkontroll (gäller bl.a. den som har mer än 100 hästar)

Info och rapporter från Jordbruksverket (www.jordbruksverket.se)

Gödsel och miljö. Jordbruksverket 2010 (ovr206)

Hästen som landskapsvårdare. Jordbruksverket 2003 (ovr3:23)

Parasitbekämpning och biologisk mångfald. Jordbruksverket 2002 (ovr3:20)

Hästgödsel – en naturlig resurs. Jordbruksverket 2006 (j006:7)

Gödselproduktion, lagringsbehov och djurtäthet vid nötkreaturshållning. Jordbruksverket, Rapport 1995:10

Övrig info och rapporter

Hästar – gödselhantering. JTI 2000, Teknik för lantbruket nr 82

Miljöanpassad hantering av hästgödsel. JTI 2001, Lantbruk och industri, rapport 280

Bilaga 2

Noteringar

1 Allmänna risker

Bedömningar som kan göras på kontoret inför tillsynsbesök

Anteckningar

1	Ekologisk status är God eller bättre i sjöar och vattendrag (med avseende på övergödning)		NEJ	JA
2	Häst-/djurtätt område?		JA	NEJ
3	Vattenskyddsområde?		JA	NEJ
4	Nitratkänsligt område?		JA	NEJ
5	Detaljplanelagt område?		JA	NEJ

Tot summa = (5)

Tot summa = (5)

2 Risker vid lagring av gödsel

Anteckningar

1	Finns lagringsutrymme för gödsel?		NEJ	JA
	Om Nej:			
	1.1	Antal hästar totalt – hur stor gödselmängd lagras?		
	1.2	Avstånd och läge i förhållande till sjö/vattendrag/dricksvattentäkt/brunn?		
	1.3	Hur ser lagret ut (gödsellagrets utformning)?		
1.4	Samlas gödseln upp i djupströbädd eller liknande?			
2	Finns lagringskapacitet som för jordbruksföretag (dvs enligt förordning (1998:915) om miljöhänsyn i jordbruket)?		NEJ	JA
	Om Nej:			
2.1	Räcker lagringsutrymmet för att inte behöva sprida gödsel vid olämpliga förhållanden?			
3	Sker stukalagring/kompostering i fält?		JA	NEJ
	Om Ja:			
	3.1	Vilka försiktighetsåtgärder vidtas?		
	3.2	När sker utläggning i stuka?		
3.3	När sker spridning av stuka?			
Bra				
Behov av förbättring				

3 Risker vid användning av gödsel

Anteckningar

		JA	NEJ							
1	Används gödseln på egen spridningsareal?									
	Om Ja:									
	1.1.1					Vilka försiktighetsmått tas?				
	1.1.2					Var och hur nära finns vattendrag/dricksvattentäkt/brunn?				
	Om Nej:									
1.2.1	Hur avyttras gödseln?									
Bra										
Behov av förbättring										

4 Risker för näringsläckage från vistelseytor

4.1 Betesmarker

Anteckningar

		JA	NEJ
1	Finns vattendrag/dricksvattentäkt eller brunn nedströms eller i direkt anslutning till betesmark?		
	Om Ja:		
	1.1 Finns det risk att gödsel genom ytavrinning kan hamna i vattendrag?		
	1.2 Är växttäcknet intakt i närheten av vattendrag?		
	1.3 Hur ser utfodring och vattentillgång ut på betet?		
	1.4 Hur många hästar finns på betet i förhållande till ytan?		
	1.5 Riskerar spillning/gödsel på betesmarken att hamna i vattendrag?		
1.6 Hur minimeras risken för erosion och näringsläckage?			
Bra			
Behov av förbättring			

4.2 Rastfälla/rasthage

Anteckningar

		JA	NEJ	
1	Finns vattendrag/dricksvattentäkt eller brunn nedströms eller i direkt anslutning till rastfälla/rasthage?			
	Om Ja:			
	1.1			Finns det risk att gödseln genom ytavrinning kan hamna i vattendrag?
	1.2			Finns ett växttäck och är det intakt i närheten av vattendrag?
	1.3			Hur ser utfodring och vattentillgång ut på betet?
	1.4			Riskerar spillning/gödsel i hagen att hamna i vattendrag?
1.5	Hur minimeras risken för erosion och näringsläckage?			
Bra				
Behov av förbättring				

4.3 Paddock – anlagd ridbana

Anteckningar

1	Finns det risk för näringsläckage från paddocken?		NEJ	JA
Bra				
Behov av förbättring				

Jordbruksverket
551 82 Jönköping
Tfn 0771-223 223 (kundtjänst)
Tfn 036-15 50 00 (vx)
E-post: jordbruksverket@jordbruksverket.se
www.jordbruksverket.se

OVR234
2011-12